

Robert Mroczek¹

Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy
Instytut Badawczy w Warszawie

Ubój rytualny w Polsce – wybrane aspekty

Ritual Slaughter in Poland – Selected Aspects

Synopsis. Celem niniejszego opracowania była analiza ubojów rytualnych zwierząt rzeźnych (bydła i drobiu) w Polsce w ostatnich latach oraz wskazanie czynników mających wpływ na ich wielkość (skalę). Stosownie tej forma uboju budzi wiele emocji i kontrowersji, głównie ze względów społecznych (etycznych i kulturowych). Unijne przepisy dopuszczają ubój rytualny dla celów religijnych, ale ostateczna decyzja w tej sprawie należy do krajów członkowskich. Na ubój rytualny, choć z pewnymi ograniczeniami, pozwalają 23 państwa Unii Europejskiej. W Polsce prowadzony jest on na skalę przemysłową, a pozyskiwane w ten sposób mięso, trafia przede wszystkim na eksport, gdyż popyt wewnętrzny jest relatywnie mały ze względu na niewielki odsetek mniejszości narodowych, tj. muzułmanów i żydów. Możliwość przeprowadzania takich ubojów pozwala zwiększać produkcję żywca wołowego i drobiowego w Polsce oraz przychody i zyski przemysłu mięsnego. Istotne jest także to, że w ten sposób następuje większa dywersyfikacja rynków zbytu, co przy dużej niestabilności rynków światowych, ogranicza ryzyko produkcji mięsa.

Słowa kluczowe: rynek, handel, eksport, przemysł mięsny, produkcja, konsumpcja

Abstract. The objective of this study was to analyse ritual slaughters of animals for slaughter (cattle and poultry) in Poland in recent years, and to indicate the factors affecting their volume (scale). Using this form of slaughter raises many emotions and controversy, mainly for social (ethical and cultural) reasons. The EU legislation allows to carry out ritual slaughter for religious purposes, but the final decision in this matter belongs to the Member States. Ritual slaughter, although with some restrictions, is permitted in 23 European Union Member States. In Poland, it is carried out on an industrial scale, and meat obtained in this way is mainly for export, since the domestic demand is relatively small due to the small percentage of national minorities, i.e. Muslims and Jews. The possibility of carrying out such slaughter allows to increase production of livestock and poultry in Poland and the revenues and profits of the meat industry. It is also important that, in this way, the greater diversification of outlet markets takes place and with the high instability of world markets it reduces the risk of meat production.

Key words: market, trade, export, meat industry, production, consumption

Wstęp

Ubój rytualny bydła, owiec oraz drobiu podyktowany jest przede wszystkim względami religijnymi (kulturowymi) i praktykowany głównie przez wyznawców islamu (muzułmanów) oraz judaizmu (żydów). W dobie szybkiego umiędzynaradawiania wymiany handlowej na skutek postępujących procesów globalizacji, rozwinięte systemy logistyczne zapewniają szybki i sprawny transport towarów (produktów) na duże odległości. O możliwości sprzedaży produktów na danym rynku, przesądzają podpisane porozumienia

¹ dr inż., Zakład Ekonomiki Przemysłu Spożywczego IERiGŻ-PIB, ul. Świętokrzyska 20, 00-002 Warszawa, e-mail: Robert.Mroczek@ierigz.waw.pl.

handlowe między krajami czy też przynależność do określonego ugrupowania państw (organizacji), zaś kryteriami decydującymi o konkurencyjności towaru (produktu) jest przede wszystkim cena i jakość. Dotyczy to również żywności i surowców rolnych. Z tego względu firmy przemysłu mięsnego w Polsce prowadzą i starają się zwiększać ubój zwierząt rzeźnych (głównie bydła oraz drobiu) na potrzeby religijne w innych krajach.

Cel pracy i materiały

Celem niniejszego opracowania było pokazanie różnych aspektów związanych z ubojem rytualnym bydła i drobiu w Polsce w ostatnich latach, tj. 2010-2016 oraz wskazanie czynników mających wpływ na ich wielkość (skalę). Brak jest niestety rzetelnych i oficjalnych danych o tym zjawisku, stąd do oszacowania tak pozyskiwanego mięsa i jego udziału w produkcji i eksporcie wołowiny oraz mięsa drobiowego przeprowadzono bezpośrednie rozmowy z osobami mającymi na ten temat wiedzę oraz przeanalizowano kierunki eksportu, celem identyfikacji największych jego obiorców, tj. krajów, w których 1) dominującą religią jest islam lub judaizm oraz 2) krajów, gdzie wyznawcy tych religii stanowią znaczący odsetek obywateli danego państwa. Do określenia zmian w czasie posłużono się odpowiednimi wskaźnikami. W opracowaniu wykorzystano przede wszystkim publikowane i niepublikowane dane Ministerstwa Finansów oraz Głównego Urzędu Statystycznego (GUS).

Istota uboju rytualnego

W uboju rytualnym u muzułmanów i żydów mięso – halal i kosher – musi pochodzić ze zwierząt przytomnych (bez wcześniejszego ogłuszenia), które pozbawia się życia poprzez poderżnięcie gardła². Podczas gdy część muzułmanów dopuszcza, aby zwierzę zostało ogłuszone w trakcie wykrwawiania, tradycja żydowska na to nie pozwala. Z tego powodu uważa się go, głównie w Europie za niehumanitarny. Ubój z regułami halal musi spełniać m.in. następujące warunki:

- Zwierzę powinno być zwrócone w kierunku modlitwy muzułmańskiej (al.-kibla), czyli miasta Mekka;
- Podczas uboju należy wypowiedzieć formułę „bismillah”;
- Uboju musi dokonywać muzułmanin;
- W czasie uboju należy zadać cios w tętnicę szyjną zwierzęcia, aby jak najszybciej doprowadzić do wykrwawienia zwierzęcia, gdyż krew uchodzi za nieczystą. Czas pomiędzy przecięciem głównych naczyń krwionośnych a utratą przytomności, jak wynika z reakcji behawioralnych i centralnego układu nerwowego, wynosi 20 sekund u owiec, do 2 minut u bydła, do 2,5 lub więcej minut u drobiu, a czasami ponad 15 minut lub więcej u ryb. (Halal jako ...).

² Różnice pomiędzy mięsem z uboju koshernego a halal pochodzą z naukowych interpretacji oryginalnych tekstów religijnych, które z kolei określają prawa religijne. Koszerne reguły są bardziej restrykcyjne niż halal. Kluczową kwestią w uboju koshernym jest również osoba, która dokonuje takiego uboju. Jest nim specjalnie wyuczony w tym celu mężczyzna – religijny, pobożny Żyd, uczony w Talmudzie – szojchet.

W styczniu 2013 roku weszło w życie rozporządzenie Rady UE ws. ochrony zwierząt podczas ich uśmiercania, które dopuszcza ubój bez ogłuszania na potrzeby wspólnot religijnych i pozwala państwom członkowskim utrzymać lub wprowadzić jego zakaz. Rozporządzenie w kwestiach wyznaniowych odwołuje się do Karty praw podstawowych.

Ubój rytualny w Europie jest obecnie całkowicie zakazany w:

- Danii (od lutego 2014 r.),
- Szwecji (od 1937 r.),
- Norwegii,
- Szwajcarii.

Poza Europą jest on zakazany w Nowej Zelandii (od 2010 r.).

W większości krajów Unii Europejskiej ubój rytualny jest warunkowany pewnymi ograniczeniami, takimi jak, np. ogłuszenie lub znieczulenie zwierzęcia w trakcie, albo tuż po uboju, czy zwolnienie z tych obostrzeń społeczności muzułmańskich i żydowskich po przekazaniu władzom odpowiedniego wniosku (Ubój rytualny ...).

Sytuacja prawna w Polsce

24 października 1997 r. weszła w życie ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o ochronie zwierząt, w której znalazł się zapis, iż zwierzę może zostać poddane ubojowi po uprzednim pozbawieniu świadomości, lecz dopuszczał wyjątek dla uboju w sposób przewidziany przez obrządki religijne. Wchodząca w życie z dniem 28 września 2002 r. nowelizacja ustawy o ochronie zwierząt, nakazywała przeprowadzanie uboju tylko po wcześniejszym ogłuszeniu i nie uwzględniała wyjątku dla uboju rytualnego. 27 listopada 2012 r. Trybunał Konstytucyjny (TK) orzekł, że wydane w 2004 r. rozporządzenie ministra rolnictwa, dotyczące warunków uboju rytualnego (w szczególności dopuszczenia uboju rytualnego bez wcześniejszego ogłuszenia) jest niezgodne ze znowelizowaną w 2002 roku ustawą i że Minister Rolnictwa przekroczył swoje kompetencje, wydając rozporządzenie bez należytego upoważnienia ustawowego. Od 1 stycznia 2013 roku, po uprawomocnieniu się wyroku Trybunału Konstytucyjnego do 12 grudnia 2014 roku, na terenie państwa polskiego obowiązywał całkowity zakaz uboju religijnego bez wcześniejszego ogłuszenia zwierzęcia. 10 grudnia 2014 roku TK uchylił wyrokiem zakaz dokonywania uboju rytualnego. Zakaz ten zdaniem Trybunału naruszał wolność religii i sumienia (Halal jako ...).

W Narodowym Spisie Powszechnym z 2011 roku narodowość polską zadeklarowało 97,1% ankietowanych (wliczając osoby deklarujące również drugą narodowość). Mniejszości narodowe³ zamieszkujące terytorium Polski, będące potencjalnymi konsumentami mięsa halal oraz koszer, tj.: Żydzi, Ormianie, Tatarzy, Arabowie oraz Turcy liczyły ok. 15,5 tys. osób, z których połowę stanowili Żydzi (Narodowy Spis Powszechny 2011). Do tej grupy należałoby dodać jeszcze obcokrajowców (muzułmanów, żydów itp.) mieszkających w Polsce, ale i tak nie zwiększyliby oni istotnie populacji wyznawców islamu i judaizmu. Największa w Europie społeczność muzułmańska, licząca ok. 4 mln osób mieszka we Francji, a w Bułgarii stanowią oni 12% mieszkańców kraju.

³ Do mniejszości zgodnie z ustawą, należą osoby posiadające polskie obywatelstwo, a nie należą obcokrajowcy mieszkający w Polsce.

Produkcja i główne kierunki eksportu mięsa wołowego i drobiowego z Polski

Polska stała się największym producentem mięsa drobiowego w Unii Europejskiej (Pasińska, 2016). W 2016 roku jego produkcja wyniosła ok. 1,3 mln ton (w wadze poubojowej ciepłej – wbc). Za Polską, jak: Francja, W. Brytania, Niemcy, Hiszpania i Włochy z produkcją 1,8-1,3 mln ton. Polska jest też liczącym się producentem mięsa wołowego (z produkcją na poziomie ok. 0,5 mln ton w wbc), co nam daje siódme miejsce za: Francją, Niemcami, W. Brytanią, Włochami, Hiszpanią i Irlandią (1,4-0,6 mln ton). W latach 2010-2016 produkcja mięsa drobiowego w Polsce zwiększyła z ok. 1370 do ok. 2300 tys. ton (w wbc) tj. rosła w tempie 9,0% rocznie, natomiast produkcja mięsa wołowego rozwijała się w tempie dwukrotnie wolniejszym (z 390 tys. ton do ok. 510 tys. ton w wbc) (tab. 1 i 2).

Polska jest eksporterem netto mięsa drobiowego i wołowego (Tereszczuk, 2017). W 2016 roku wyeksportowano z Polski ok. 1020 tys. mięsa drobiowego i ok. 350 tys. ton mięsa wołowego⁴, co odpowiadało udziałowi w produkcji na poziomie odpowiednio ok. 45 i 70% (tab. 1 i 2) zaś wskaźnik samowystarczalności produkcji mięsa drobiowego liczony jako produkcja/zużycie, gdzie $\text{zużycie} = \text{produkcja} + \text{import} - \text{eksport}$ wyniósł ok. 175%, a dla mięsa wołowego był jeszcze wyższy i wynosił ok. 300% (Chechelski, Kwasek, Mroczek, 2016). Obie wielkości, tj. poziom eksportu oraz wskaźnik samowystarczalności wskazują, że eksport mięsa jest ważnym, a w przypadku branży mięsnej nawet kluczowym czynnikiem rozwoju produkcji i przetwórstwa mięsa drobiowego i wołowego w Polsce (Mroczek, 2014).

Burzliwa dyskusja jaka odbyła się na przełomie 2012/2013 roku na temat uboju rytualnego w Polsce, związana była z ogłoszeniem przez Trybunał Konstytucyjny wyroku o zakazie jego prowadzenia. Wszyscy w tej dyskusji skupili się na bydle, a prawie wcale nie nawiązywano do drobiu, choć szacunki wskazywały, że w tamtym czasie były to wielkości porównywalne. Dla branży mięsa czerwonego zakaz ten był jednak bardziej odczuwalny, ze względu na większy udział tak pozyskiwanego mięsa w eksporcie mięsa wołowego niż mięsa drobiowego (por. tab. 1 i 2).

Z informacji zamieszczonej na stronach internetowych Portalu Spożywczego (z dnia 14.12.2012 r.) wynikało, że w 2012 roku ubój rytualny w Polsce prowadziło ok. 17 ubojni mięsa czerwonego na ponad 800 istniejących oraz 12 ubojni drobiu na 194 działające. Zabijanych w ten sposób było ponad 100 tys. sztuk bydła rocznie i 10% drobiu (produkcja mięsa drobiowego w 2011 roku wyniosła ok. 1430 tys. ton). Przyjmując, że przeciętny ciężar ubijanej sztuki bydła wynosił 540 kg (w wadze żywej) i wydajności rzeźnej ok. 55%, uzyskujemy 30-35 tys. ton mięsa wołowego, co stanowiłoby ok. 8% produkcji wołowiny w Polsce i ok. 12% eksportu w latach 2011-2012 r. Odnosząc te dane do rzeczywistej ilości wyeksportowanej wołowiny i mięsa drobiowego w tamtym okresie do krajów zamieszkałych przez muzułmanów i żydów, tj.: Turcji, Bośni i Hercegowiny, Egiptu, Iranu czy Izraela, należy przyjmować je z dużą ostrożnością. Tylko do Turcji⁵ w 2011 roku wyeksportowaliśmy ok. 60 tys. ton mięsa wołowego, co odpowiadało ubiciu ok. 200 tys. sztuk bydła i stanowiło ponad 1/5 całego eksportu mięsa wołowego. W przypadku mięsa

⁴ Bez uwzględnienia eksportu zwierząt żywych.

⁵ Otwarcie rynku tureckiego na import mięsa wołowego, wynikał z jego braku na rynku wewnętrznym i potrzeby szybkiego jego zrównoważenia.

drobiowego wydaje się, że 10% ubijanego drobiu bez wcześniejszego oszołomienia była wielkością zawyżoną. Przyjmując, że było to nie 10% produkcji, a 10% eksportu – otrzymujemy 50-60 tys. ton mięsa drobiowego, co wymagało ubicia ok. 45 mln sztuk drobiu (głównie brojlerów kurzych). Pozyskiwane w ten sposób mięso eksportowane było do 17 państw. O ile mięso wołowe – halal, koszer trafiało głównie do takich krajów jak: Turcja, Bośnia i Hercegowina, Egipt, Iran czy Izrael, o tyle mięso drobiowe trafiało przede wszystkim na rynki krajów UE, np.: Francji, W. Brytanii czy Niemiec.

Tabela 1. Produkcja i eksport mięsa drobiowego z Polski w wbc (w tys. ton)

Table 1. Production and export of poultry meat from Poland in hot carcass weight (in thousands tons)

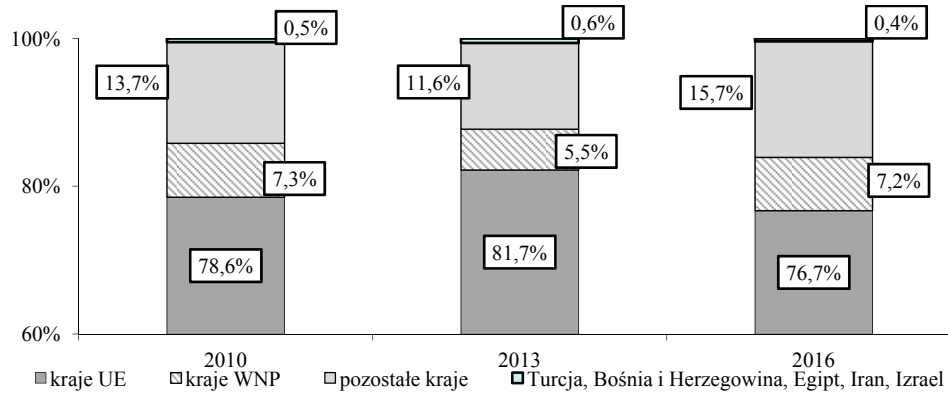
Wyszczególnienie	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Produkcja mięsa drobiowego	1374	1426	1582	1660	1863	1988	2306 ^a
Eksport (kod CN 0207) ^b	411,5	442,3	528,0	587,1	712,7	848,9	1023,6
w tym:							
- UE-28	323,5	359,1	439,2	479,7	573,0	676,8	785,3
- WNP	30,2	25,6	33,9	32,2	35,4	48,1	74,1
- Pozostałe kraje	57,8	57,6	54,9	75,2	104,3	124,0	164,2
w tym:							
- Turcja, Egipt, Bośnia i Hercegowina, Iran, Izrael	1,8	1,8	2,0	3,5	3,3	4,0	4,0
- inne państwa (Hongkong, Ukraina, Chiny)	56,0	55,8	52,9	71,7	101,0	120,0	160,2

^a szacunek, ^b mięso i podroby.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Rynek mięsa. Stan i perspektywy, nr 47 i 51, seria Analizy rynkowe. IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW. Warszawa 2014, 2016 oraz na podstawie danych Ministerstwa Finansów, Roczniki Statystyczne GUS z lat 2011-2015.

Zakaz uboju rytualnego na potrzeby religijne w Polsce spowodował spadek eksportu mięsa wołowego do krajów muzułmańskich oraz Izraela, podczas gdy eksport mięsa drobiowego do tych krajów wzrósł (tab. 1 i 2). W latach 2013-2014 eksport mięsa wołowego do Turcji, Bośni i Hercegowiny, Egiptu, Iranu oraz Izraela wyniósł ok. 8,5 tys. ton rocznie i był sześćiokrotnie mniejszy niż w latach 2011-2012, a mięsa drobiowego wzrósł prawie dwukrotnie. Jak zatem zinterpretować i wytłumaczyć te zmiany? Można przypuszczać, że w tym okresie (lata 2013-2014) eksport mięsa wołowego i drobiowego na te rynki był wynikiem:

- 1) sprzedaży mięsa wołowego i drobiowego zamrożonego ze zwierząt ubitych w 2012 roku,
- 2) mięso pochodziło z uboju rytualnego, ale z możliwością ogłuszenia w trakcie lub zaraz po poderżnięciu gardła (aczkolwiek ortodoksyjni żydzi takiej możliwości nie dopuszczają),
- 3) mimo zakazu stosowania tej formy uboju, była ona nadal praktykowana (o czym donosiły niektóre media)
- 4) sprzedawano mięso z tzw. uboju humanitarnego (po wcześniejszym ogłuszeniu zwierzęcia).

Rys. 1. Struktura eksportu mięsa drobiowego z Polski w latach 2010, 2013 i 2016

Fig. 1. Structure of export of poultry meat from Poland in the years 2010, 2013 and 2016

Źródło: opracowanie własne na podstawie niepublikowanych danych Ministerstwa Finansów.

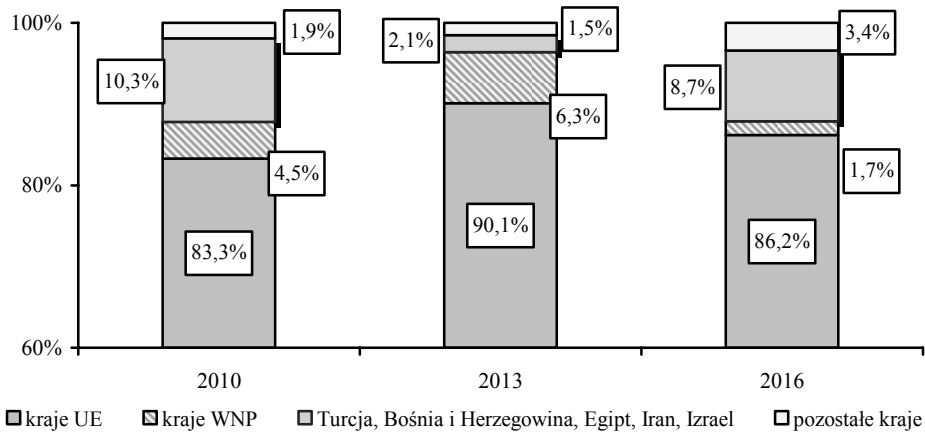
Tabela 2. Produkcja i eksport mięsa wołowego z Polski w wbc (w tys. ton)

Table 2. Production and export of beef meat from Poland in hot carcass weight (in thousands tons)

Wyszczególnienie	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Produkcja mięsa wołowego	390,0	385,0	371,0	373,0	421,0	476,0	508,0 ^a
Eksport (kod CN 0201 i 0202) ^b	265,7	264,4	271,9	288,1	303,0	365,9	347,9
w tym:							
- UE-28	221,3	179,6	211,7	259,7	270,8	321,0	299,7
- WNP	12,0	13,5	16,7	18,2	13,5	8,3	5,9
- Pozostałe kraje	32,4	71,3	43,5	10,2	18,7	36,6	42,3
w tym:							
- Turcja, Egipt, Bośnia i Hercegowina, Iran, Izrael	27,3	67,4	40,3	6,0	11,1	25,7	30,1
- inne państwa	5,1	3,9	3,2	4,2	7,6	10,9	12,2

^a szacunek, ^b 0201- wołowina świeża lub schłodzona, 0202 – mięso wołowe zamrożone

Źródło: opracowanie własne na podstawie Rynek mięsa. Stan i perspektywy, nr 47 i 51, Analizy rynkowe. IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW. Warszawa 2014, 2016 oraz danych Ministerstwa Finansów. Roczniki Statystyczne GUS z lat 2011-2015.

Rys. 2. Struktura eksportu mięsa wołowego z Polski w latach 2010, 2013 i 2016

Fig. 2. Structure of export of beef from Poland in the years 2010, 2013 and 2016

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Finansów.

Przywrócenie uboju na potrzeby religijne w Polsce pod koniec 2014 roku, spowodowało wzrost ubojów bydła i drobiu bez wcześniejszego ogłuszenia i odzyskiwanie utraconych rynków zbytu, zwłaszcza w odniesieniu do mięsa wołowego. W latach 2015-2016 eksport mięsa wołowego – halal i koszer wzrósł do ok. 28 tys. ton rocznie i był trzyipółkrotnie większy niż w latach 2013-2014, ale o połowę mniejszy niż w latach 2011-2012. Według przedstawiciela Krajowej Izby Drobiarskiej (KRD) produkcja mięsa drobiowego (halal i koszer) w ostatnich dwóch latach, tj. 2015-2016 mogła wynieść 100-130 tys. ton rocznie, zaś produkcja mięsa wołowego koszerowego była na poziomie kraju ok. 15 tys. ton rocznie⁶ (według szacunków koordynatora (naczelnika) uboju koszerowego w Polsce. Tak pozyskane mięso drobiowe w zdecydowanej większości zostało wyeksportowane do krajów UE-28 i krajów trzecich, ale nie ma danych, do których konkretnie państw i w jakich ilościach. Nie ma też danych czy mięso wołowe halal było sprzedawane np. do Francji, którą zamieszkuje ok. 4 mln muzułmanów⁷. Konsumpcja mięsa wołowego i drobiowego halal i koszer w Polsce jest marginalna, jest ono produkowane głównie na eksport.

Według danych zamieszczonych na stronie internetowej Państwowego Inspektoratu Weterynarii (zakładka Wykaz zakładów mięsnych zatwierdzonych zgodnie z rozporządzeniem (WE) nr 853/2004/), na początku 2017 roku:

- ubój trzody chlewnej prowadzono w 534 zakładach,
- ubój bydła w 300 zakładach (w tym 105 prowadziło sam ubój bydła),
- ubój owiec w 53 zakładach,
- ubój drobiu w 162 zakładach.

⁶ Z danych o handlu zagranicznym przedstawionym w tabeli 3 wynika, że mogło to być dwa razy tyle mięsa, uwzględniając mięso halal.

⁷ Skala ubojów bydła na potrzeby religijne we Francji jest znacznie większa niż w Polsce i może sięgać nawet połowy ubojów, tj. ok. 2,5 mln sztuk bydła

Tabela 3. Główni odbiorcy zagraniczni mięsa drobiowego (kod CN 0207) z Polski w latach 2014-2016

Table 3. Major foreign customers of poultry meat (code CN 0207) from Poland in the years 2014-2016

2014		2015		2016	
Kraj	tys. ton	Kraj	tys. ton	Kraj	tys. ton
Niemcy	124,2	Niemcy	142,4	Niemcy	168,6
Rep. Czech	63,8	W. Brytania	76,2	W. Brytania	92,2
W. Brytania	60,3	Rep. Czech	68,1	Rep. Czech	75,3
Holandia	52,6	Francja	58,6	Holandia	67,8
Francja	43,6	Holandia	56,0	Francja	64,6
Bułgaria	39,0	Bułgaria	44,3	Ukraina	56,9
Słowacja	33,4	Słowacja	39,5	Słowacja	47,2
Benin	30,7	Ukraina	36,4	Bułgaria	46,5
Hongkong	28,7	Litwa	33,0	Rumunia	32,9
Ukraina	25,2	Hongkong	27,0	Litwa	31,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Finansów.

Na początku 2017 roku ubój bydła na potrzeby religijne wyznawców judaizmu (tzw. ubój rytualny) odbywał się w sześciu rzeźniach (przy czy w trzech prowadzony był w trybie „ciągłym” – każdego dnia), a w pozostałych trzech z mniejszą częstotliwością. W przypadku zakładów drobiarskich sprawa przedstawiała się nieco inaczej, gdyż tam ubój drobiu na potrzeby religijne związany jest z konkretnym zamówieniem na tego typu mięso (partię produktu) i taką „usługę” świadczyć było gotowych ok. 30 zakładów drobiarskich.

Tabela 4. Główni odbiorcy zagraniczni wołowiny świeżej i schłodzonej (kod CN 0201) z Polski w latach 2014-2016

Table 4. Major foreign customers of fresh and chilled beef (code CN 0201) from Poland in the years 2014-2016

2014		2015		2016	
Kraj	tys. ton	Kraj	tys. ton	Kraj	tys. ton
Włochy	72,5	Włochy	76,3	Włochy	77,6
Niemcy	39,2	Niemcy	53,5	Niemcy	45,5
Holandia	31,4	Holandia	41,4	Holandia	36,1
Hiszpania	20,7	Hiszpania	19,6	Hiszpania	22,8
Grecja	7,6	W. Brytania	12,9	W. Brytania	13,4
W. Brytania	7,5	Bośnia i Hercegowina	11,8	Bośnia i Hercegowina	10,0
Bośnia i Hercegowina	6,8	Grecja	8,7	Francja	9,4
Dania	6,2	Francja	7,7	Turcja	9,1
Rep. Czech	6,2	Dania	7,5	Rep. Czech	7,6
Portugalia	5,9	Rep. Czech	7,0	Grecja	7,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Finansów.

Głównym rynkiem zbytu dla produkowanego w Polsce mięsa były, są i w najbliższej perspektywie pozostaną kraje UE-28. W pierwszej 10 największych importerów mięsa drobiowego i wołowego z Polski są prawie wyłącznie kraje unijne (tab. 3, 4 i 5). W latach 2010-2016 na kraje Unii Europejskiej przypadło 83-90% sprzedaży zagranicznej mięsa wołowego i 77-82% mięsa drobiowego. Unia Europejska w obu analizowanych gatunkach mięsa jest samowystarczalna, a co istotne w produkcji drobiu ma kilkuprocentowe

nadwyżki. Oznacza to, że na unijnym rynku jest nadpodaż mięsa, stąd potrzeba większej dywersyfikacji rynków zbytu dla polskiego mięsa (Mroczek, 2016). Taką szansę stwarzają m.in. rynki, które akceptują jedynie mięso ze zwierząt ubijanych zgodnie z zasadami religijnymi.

Tabela 5. Główni odbiorcy zagraniczni wołowiny mrożonej (kod CN 0202) z Polski w latach 2014-2016
Table 5. Major foreign customers of frozen beef (code CN 0202) from Poland in the years 2014-2016

2014		2015		2016	
Kraj	tys. ton	Kraj	tys. ton	Kraj	tys. ton
Francja	11,2	Francja	14,1	Francja	12,9
Niemcy	8,4	Turcja	8,8	Niemcy	7,6
Szwecja	4,6	Niemcy	7,8	Szwecja	5,5
Rosja	4,5	Szwecja	5,3	Izrael	4,7
Holandia	4,2	Holandia	5,0	Hongkong	3,7
Uzbekistan	3,3	Włochy	4,5	Holandia	3,7
Bułgaria	3,2	Uzbekistan	4,2	Bułgaria	3,2
Hongkong	3,2	Hongkong	3,3	Hiszpania	3,1
Kazachstan	3,2	Bułgaria	3,0	W. Brytania	2,7
Włochy	3,0	Kazachstan	2,9	Turkmenistan	2,3

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Finansów.

W obecnej i najbliższej perspektywie największy potencjał do wzrostu eksportu, a tym samym utrzymania wysokiej dynamiki produkcji mięsa drobiowego w Polsce stwarzają kraje islamskie i azjatyckie. Jest też duża szansa, że w II połowie 2017 roku na mięso wołowe z Polski otworzą się Chiny, a ich szybko rosnące zapotrzebowanie na to mięso może spowodować mniejszą presję na wzrost sprzedaży mięsa halal i koszer, przy czym taką sprzedaż prowadzi maksymalnie kilkanaście firm w Polsce. Dla producentów i przetwórców drobiu pojawienie się przypadków ptasiej grypy w Polsce pod koniec 2016 roku i kolejnych ognisk tej choroby w 2017 roku, spowodowało zamknięcie niektórych zagranicznych rynków zbytu, w tym perspektywicznego rynku azjatyckiego, tj. m.in.: Chin, Japonii, Wietnamu, Republiki Korei czy Taiwanu. Ta przejściowa sytuacja, może być argumentem za rozwojem sprzedaży segmentu mięsa koszer i halal.

Konkluzje

1. Wielkość ubojów rytualnych na potrzeby religijne bydła i drobiu w Polsce jest trudna do dokładnego policzenia z powodu braku dostępnych danych o tym zjawisku. Przeprowadzone szacunki wskazują, że w latach 2015-2016, tj. po zniesieniu zakazu prowadzenia takich ubojów w naszym kraju (koniec 2014 roku), tak pozyskane mięso – halal i koszer mogło stanowić w przypadku wołowiny ok. 6% jej całej produkcji i ok. 8% eksportu (w ujęciu ilościowym), natomiast w przypadku drobiu było to odpowiednio ok. 5 i 11%. W mięsie wołowym są to wielkości mniejsze niż przed wprowadzeniem zakazu stosowania tej formy uboju (styczeń 2013 r.), natomiast w odniesieniu do mięsa drobiowego jest to wzrost prawie o połowę.
2. Uboj rytualny na potrzeby religijne prowadzony w Polsce jest ukierunkowany na eksport (do krajów, w których tylko takie mięso jest spożywane lub zamieszkiwanych

- przez znaczącą populację wyznawców islamu bądź judaizmu). Głównymi odbiorcami mięsa wołowego – halal i kosher są kraje muzułmańskie (Turcja, Bośnia i Hercegowina, Egipt, Iran) oraz Izrael, a w przypadku mięsa drobiowego – halal i kosher kraje Unii Europejskiej (m.in. Niemcy, Francja, W. Brytania).
3. Prowadzenie ubojów na potrzeby religijne (zgodnie z obowiązującym prawem) dla branży mięsnej oraz drobiarskiej jest podyktowane względami czysto ekonomicznymi, gdyż pozwala zwiększać produkcję, przychody i zyski oraz w większym stopniu dywersyfikować rynki zbytu i w ten sposób ograniczać ryzyko produkcji.
 4. Argumentem przemawiającym za zakazem stosowania tej formy uboju podnoszonym przez jego przeciwników jest to, że zwierzę odczuwa większy ból niż przy tzw. uboju humanitarnym (poprzedzonym ogłuszeniem zwierzęcia).
 5. W rzeczywistości, o czym można było się nie tak dawno przekonać, zakaz ubojów rytualnych spowodował utratę rynków zbytu przez polskich producentów mięsa, na które weszły inne kraje, w tym też z Unii Europejskiej. Innym potencjalnym skutkiem utrzymania tego zakazu mogło być przewożenie żywych zwierząt do innych krajów, gdzie ta forma uboju jest dozwolona, narażając je na dodatkowy stres i cierpienie, czy też możliwe ograniczenie zatrudnienia (utrata miejsc pracy).
 6. Niezależnie od wszystkich argumentów za i przeciw, ta forma uboju zwierząt będzie budziła nadal kontrowersje, zwłaszcza przy jej nagłaśnianiu przez media. Uboj rytualny dokonywany przez mniejszości narodowe w naszym kraju, na własne potrzeby religijne nie jest tak kontrowersyjny, jak w przypadku ubojów na skalę przemysłową.

Literatura

- Chechelski, P., Kwasek, M., Mroczek, R. (2016). Analiza kosztów produkcji w przemyśle spożywczym w Polsce i Unii Europejskiej; W: Zmiany w otoczeniu przemysłu spożywczego zachodzące pod wpływem globalizacji. Wybrane problemy. Studia i monografie. IERiGŻ-PIB, Warszawa nr 164, 173-174.
- Halal jako dieta. Pobrane 21 luty 2017 z: <https://pl.wikipedia.org/wiki/Halal>.
- Lista zakładów zatwierdzonych zgodnie z Rozporządzeniem (WE) Nr 853/2004. Dane Państwowego Inspektoratu Weterynarii. Pobrane 21 luty 2017 z: http://old.wetgiw.gov.pl/index.php?action=art&a_id=2488.
- Mroczek, R. (2016). Regionalne zróżnicowanie produkcji i konsumpcji mięsa na świecie w latach 2003-2015. *Zeszyty Naukowe SGGW Problemy Rolnictwa Światowego*, Tom 16 (XXXI) Zeszyt 3, 282-291.
- Narodowy Spis Powszechny, GUS 2011.
- Pasińska, D. (2016). Aktualny i przewidywany stan rynku mięsa. Prezentacja przedstawiona na Konferencji Meat Market. Ożarów Mazowiecki 22.04.2016.
- Przemysł mięsny i drobiarski, W: Polski przemysł spożywczy w latach 2008-2013 red. R. Mroczek, seria „Program Wieloletni 2011-2014”, nr 117, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2014.
- Roczniki Statystyczne GUS z lat 2011-2015.
- Rynek mięsa. Stan i perspektywy, nr 47 i 51, Analizy rynkowe. IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW. Warszawa 2014, 2016
- Tereszczuk, M. 2017: Analiza wyników handlu zagranicznego produktami mięsnymi w 2016 r. *Gospodarka Mięsna* nr 3, 48-53.
- Uboj rytualny w Europie. Pobrane 21 luty 2017 z: <http://prawazwierzat.eu/uboj-rytualny/uboj-rytualny-w-europie>.